लमजुङ-दुराडाँडा क्षेत्रमा प्रचलित नेपाली लोककथाहरूको सङ्कलन, वर्गीकरण र विश्लेषण

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र

सङ्काय रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली विषयको

स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौं पत्रको

प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

शिवकुमार अधिकारी

रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस

प्रदर्शनी मार्ग, काठमाडौं

२०६८

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस नेपाली विषयका छात्र शिवकुमार अधिकारीले स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि **लमजुङ-दुराडाँडा क्षेत्रमा प्रचलित नेपाली लोककथाहरूको सङ्कलन, वर्गीकरण र विश्लेषण** शीर्षकको प्रस्तुत शोधकार्य मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । निजले परिश्रम र लगनशीलतापूर्वक गरेको यस शोधकार्यबाट म सन्तुष्ट छु । यस शोधपत्रको मूल्याङ्कनका लागि रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली शिक्षण समितिसमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति २०६८/०४/१५

....

चिन्तामणि भट्टराई

रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस,

प्रदर्शनी मार्ग, काठमाडौं ।

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस

प्रदर्शननी मार्ग, काठमाडौं

मिति : २०६८/ /

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय, रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पसका छात्र शिवकुमार अधिकारीले त्रि. वि. स्नातकोत्तर तह (एम.ए.) नेपाली विषयको दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि प्रस्तुत गर्नुभएको **लमजुङ-दुराडाँडा क्षेत्रमा प्रचलित नेपाली लोककथाहरूको सङ्कलन, वर्गीकरण र विश्लेषण** शीर्षकको शोधपत्र स्वीकृत गरिएको छ ।

(......................)	(..........................)	(..........................)
चिन्तामणि भट्टराई	ढाकाप्रसाद घिमिरे	सह प्रा. तुलसीमान श्रेष्ठ
शोधनिर्देशक	बाह्य परीक्षक	विभागीय प्रमुख

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधकार्य मैले श्रद्धेय गुरू चिन्तामणि भट्टराईज्यूको निर्देशनमा सम्पन्न गरेको हुँ । आफ्नो अतिव्यस्त समयको पनि ख्याल नगरी मलाई उचित सल्लाह, सुझाव र सहयोग दिँदै यस शोधकार्यको मार्ग निर्देशन गरिदिनुहुने श्रद्धेय गुरू चिन्तामणि भट्टराईज्यूप्रति म हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । प्रस्तुत विषयमा शोधशीर्षक र प्रस्ताव स्वीकृत गरी लेखनकार्यमा समेत आवश्यक सुझाव दिनुहुने नेपाली विभागका विभागीय प्रमुख तुलसीमान श्रेष्ठप्रति पनि म आभार व्यक्त गर्दछु । त्यस्तै प्रस्तुत विषय छनोट गरिदिई शोधकार्यको क्रममा आइपरेका विविध समस्याहरूमा उचित सल्लाह, सुझव र हौसला प्रदान गर्दै शोधकार्य सम्पन्न गर्न सहयोग गरिदिनुहुने मेरा श्रद्धेय गुरूहरूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

आफूले जस्तोसुकै दुःखकष्ट सहेर पनि सदा प्रगति र उज्जवल भविष्यको कामना गर्दै मलाई शिक्षाको यो स्तरसम्म पुऱ्याउनुहुने पितामाता टुकनिधि अधिकारी र लक्ष्मी अधिकारीप्रति म सदा-सदा ऋणी छु । विशेष रूपमा मेरो सुरूदेखिकै अध्ययनमा कुनै किसिमको व्यवधान आउन नदिन हरसमय सचेत रहने र यो शोधकार्य सम्पन्न गर्न मन, वचन र कर्मले उत्प्रेरणा एवं सुझाव दिनुहुने पूज्य दाजु महेश अधिकारीप्रति चिर ऋणी छु । साथै यस शोधकार्य सम्पन्न गर्नका लागि जस-जसले लोककथा उपलब्ध गराइदिनुभयो उहाँहरूलाई धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

यो शोधपत्र तयार गर्दा जस-जसका पुस्तक, शोधग्रन्थ, पत्रपत्रिकाहरूलाई आधार बनाइएको छ, ती सबै लेखक-लेखिका, सम्पादक र शोधकर्ताहरूप्रति म आभार व्यक्त गर्दछु, साथै शोधकार्यको पाण्डुलिपिलाई सुसाङ्ख्यका माध्यमबाट छिटो-छरितो, स्पष्ट र सहज रूपमा सङ्कलन गर्न सहयोग गर्नुहुने कम्प्युटर कम्युनिकेसन साइवर वर्ल्ड वनस्थली राजु लामाप्रति पनि हार्दिक धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा सबै सहयोगीहरूप्रति आभार व्यक्त गर्दै समुचित मूल्याङ्कनका निम्ति रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस, नेपाली शिक्षण समितिसमक्ष म यो शोधपत्र प्रस्तुत गर्दछु ।

समूह : रात्रि
क्याम्पस क्रमाङ्क : २१
त्रि.वि. द.नं. : २९५१०-९१
मिति : २०६८/०४/१५

शाोधार्थी
शिवकुमार अधिकारी
रत्न राज्यलक्ष्मी क्याम्पस
प्रदर्शनी मार्ग, काठमाण्डौं ।

विषय सूची

पृष्ठ

पहिलो परिच्छेद

शोध परिचय

१.१	विषय परिचय	१
१.२	समस्या कथन	२
१.३	शोधकार्यको उद्देश्य	२
१.४	पूर्वकार्यको विवरण	२
१.५	शोधकार्यको औचित्य	३
१.६	शोधको सीमाङ्कन	४
१.७	शोधविधि	४
१.८	शोधपत्रको रूपरेखा	४

दोस्रो परिच्छेद

लमजुङ- दुराडाँडा क्षेत्रका लोककथाको सैद्धान्तिक परिचय

२.१	लोककथाको सैद्धान्तिक परिचय	५
२.१.१	लोकसाहित्यको विधागत पहिचान	६
२.१.२	लोकगीत	६
२.१.३	लोककथा	७
२.१.४	लोकगाथा	८
२.१.५	लोकनाटक	९
२.१.६.	उखान टुक्का	१०
२.१.७	गाउँखाने कथा	११
२.१.८	निष्कर्ष	१२
२.२	लोककथाको परिभाषा	१३
२.२.१.	लोककथाको स्वरूप	१४

२.२.२	लोककथाका तत्त्वहरू	१५
२.२.३	लोककथाका विशेषताहरू	१७
२.३	लोककथाको वर्गीकरण	२०
२.३.१	सामाजिक लोककथाहरू	२३
२.३.२	धार्मिक लोककथाहरू	२४
२.३.३	मानवीय तथा अतिमानवीय कथा	२४
२.३.४	अर्ती-उपदेश तथा बहादुरीका कथाहरू	२४
२.३.५	राजपाटसम्बन्धी कथाहरू	२५
२.३.६.	राक्षससम्बन्धी कथा	२५
२.३.७	हास्य-व्यङ्ग्य कथा	२६
२.३.८	विविध लोककथाहरू	२६
२.४	नेपाली लोककथाको सङ्कलन र अध्ययन परम्परा	२६

तेस्रो परिच्छेद

लमजुङ- दुराडाँडा क्षेत्रमा प्रचलित लोककथाको सङ्कलन

३.१	विषय प्रवेश	२९
३.२	लोककथाहरूको सङ्कलन र परिचय	२९
३.२.१	दाजुभाइको कथा	२९
३.२.२	जुक्तियुक्त फटाहा केटाको कथा	३२
३.२.३	आफ्नो मात्र स्वार्थपूर्ति गर्ने भान्जाको कथा	३५
३.२.४	लाटो सुधो ज्योतिष बनेको कथा	३७
३.२.५	पशुवाक्य बुझ्ने बुद्धिमती बुहारीको कथा	४०
३.२.६	पुण्य गर्न खोज्दा पाप भएको कथा	४२
३.२.७.	आकाशवाणी सत्य भएको कथा	४३
३.२.८	स्यालले गोठालाको बिहे गरिदिएको कथा	४५
३.२.९	सुँगुरले सृष्टिकर्ता खोज्दै गरेको कथा	४७
३.२.१०	अरुलाई मस्ती रानीलाई सास्ती भएको कथा	४८
३.२.११	बूढाको बुद्धिले बिहे सफल भएको कथा	५२

३.२.१२ बाह्र वर्ष ससुराली बसेपछि अल्छीको बुद्धि आएको कथा ५३
३.२.१३ लोग्ने मान्छेको मुख नहेर्ने भन्ने केटीको कथा ५५
३.२.१४ खोरको बाघ खोरमै थुनिएको कथा ५६
३.२.१५ भावीको लेखनी साँचो भएको कथा ५७
३.२.१६ राक्षसको अन्त्य गर्ने बहादुर राजाको कथा ६०
३.२.१७ एक्लै जङ्गलमा बास बस्दाको कथा ६३
३.२.१८ चोर मितलाई तह लगाएको कथा ६४
३.२.१९ गोठाले बूढाले तन्नेरी केटासँग बिहे गरेको कथा ६५
३.२.२० टोपीको कारण लात र आँप खाएको कथा ६६

चौथो परिच्छेद

लमजुङ- दुराडाँडा क्षेत्रमा प्रचलित नेपाली लोककथाको विश्लेषण

४.१. लमजुङ-दुराडाँडा क्षेत्रमा प्रचलित नेपाली लोककथाको विश्लेषण ६९
४.२ कथातत्त्वका आधारमा लमजुङ-दुराडाँडा क्षेत्रमा
प्रचलित केही लोककथाहरूको विश्लेषण ७०
४.२.१ सामाजिक लोककथाहरू ७१
४.२.१.१ दाजुभाइको कथा ७१
४.२.१.२ जुक्तियुक्त फटाहा केटाको कथा ७३
४.२.१.३ आफ्नो मात्र स्वार्थ पूर्ति गर्ने भान्जाको कथा ७५
४.२.१.४ लाटो सुधो ज्योतिष बनेको कथा ७६
४.२.१.५ पशुवाक्य बुझ्ने बुद्धिमती बुहारीको कथा ७८
४.२.२. ऐतिहासिक कथा धार्मिक लोककथाहरू ७९
४.२.२.१ पुण्य गर्न खोज्दा पाप भएको कथा ७९
४.२.२.२. आकाशवाणी सत्य भएको कथा ८१
४.२.३. मानवीय तथा अतिमानवीय लोककथाहरू ८२
४.२.३.१ स्यालले गोठालाको बिहे गरिदिएको कथा ८२
४.२.३.२. अरुलाई मस्ती रानीलाई सास्ती भएको कथा ८४

४.२.३.३.	सँगुरले सृष्टिकर्ता खोज्दै गरेको कथा	८५
४.२.४	अर्ती-उपदेश तथा बहादुरीका लोककथाहरू	८७
४.२.४.१	बूढाको बुद्धिले बिहे सफल भएको कथा	८७
४.२.४.२	बाह्र वर्ष ससुराली बसेपछि अल्छीको बुद्धि आएको कथा	८९
४.२.५	राजपाठसम्बन्धी लोककथाहरू	९०
४.२.५.१	लोग्नेमान्छेसँग मुख नहेर्ने भन्ने केटीको कथा	९०
४.२.५.२	खोरको बाघ खोरमै थुनिएको कथा	९२
४.२.५.३	भावीको लेखनी साँचो भएको कथा	९४
४.२.६	राक्षससम्बन्धी लोककथाहरू	९५
४.२.६.१	राक्षसको अन्त्य गर्ने बहादुर राजाको कथा	९५
४.२.६.२	चोर मितलाई तह लगाएको कथा	९७
४.२.७	हास्य-व्यङ्ग्यसम्बन्धी लोककथा	९९
४.२.७.१	गोठालो बूढोले तन्नेरी केटासँग बिहे गरेको कथा	९९
४.२.८	विविध खालका लोककथाहरू	१००
४.२.८.१	टोपीको कारण लात र आँप खाएको कथा	१००

पाँचौं परिच्छेद

उपसंहार	१०३
सन्दर्भ ग्रन्थ सूची	१०६